

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ

Гарасимів О. І., Гарасимів Б. Т., Ряшко О. В.

ВСТУП

Основною проблемою та особливістю злочинів про колабораційну діяльність є те, що вони вчиняються на тимчасово окупованій території України, до якої працівники правоохоронних органів фактично не мають доступу. Зрозуміло, що цей факт неабияк ускладнює проведення всіх необхідних слідчих (розшукових) дій та впливає на можливість здійснення процесуальних дій, метою яких саме і є встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Таким чином, обсяг доказової бази автоматично розширюється з моменту перевірки власне інформації про сам факт можливої колабораційної діяльності до збирання доказів, які її підтверджують. Слід звернути увагу, що навіть у випадках максимально реалістичного використання можливостей, які надає КПК України щодо розслідування такого роду кримінальних правопорушень, не завжди видається можливим встановити свідків, віднайти речові докази та вилучити документи, які можуть підтвердити версію сторони обвинувачення.

Як правило найбільший відсоток процесуальних джерел доказів у такого роду кримінальних провадженнях складають саме показання свідків та документи, найменший становлять речові докази та висновки експертів. Саме тому усі напрацювання уповноважених органів лежать в площині встановлення та підтвердження усіх можливих джерел, особливо враховуючи кількість кримінальних проваджень, які розслідуються.

Щодо загальної характеристики злочинів проти основ національної безпеки України, то безумовно вони є найбільш небезпечними посяганнями на суспільні відносини, що забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність держави та її конституційний лад. Без потужного та належного кримінального правового забезпечення та охорони саме цих суспільних відносин, нормальне функціонування держави та відповідних її інститутів опиняється під реальною загрозою.

Воєнний злочини – це міжнародний злочин (злочини проти міжнародного права), що вирізняється з поміж інших специфічними характерними ознаками. Насамперед, це збройний конфлікт як контекстуальний елемент злочину. Такий збройний конфлікт може бути частиною плану або провадження політики держави. Але на відміну від злочинів проти людяності така складова контекстуального елементу (широкомасштабність, зв'язок з планом чи політикою) не обов'язкова для воєнного злочину. Обов'язковим же є причинно-наслідковий зв'язок діяння та збройного конфлікту (англ. –

war nexus), як і обізнаність суб'єкту злочину щодо існування збройного конфлікту міжнародного чи не міжнародного¹.

1. Поняття та ознаки колабораціонізму

Щодо поняття сутності та змісту колабораціонізму, то це явище співпраці з окупантами, зокрема, військової влади на території підконтрольної їй держави. Поняття це з'явилося досить давно, хоча в різні етапи історичного розвитку саме розуміння цієї злочинної діяльності кардинально відрізнялося. Проте, цей феномен найбільш складно та суперечливо нагадав про себе у минулому столітті під час Другої світової війни, на тлі якої з'явилися нові, не властиві їй до того, форми. Суперечність полягала у тому, що під час війни колабораціоністи виступали в ролі антагоністів відносно власної держави, що проявлялося у добровільному сприянні окупантам втілення та впровадження їх політики. Коли ж війна закінчилася, окремі режими зробили висновки, що звинувачення у колаборації можна використовувати як інструмент придушення та залякування опозиційних настроїв, і як кінцеву мету-встановлення контролю над населенням.

Після Другої світової війни колабораціонізм перш за все, став відомим, завдяки роботі Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, де колабораціонізм було визнано однією з форм військових злочинів та злочинів проти людства. Найбільш відомими прикладами колаборації з нацистською Німеччиною стали участь у війні на боці нацистів та участь у масових розстрілах єврейського населення. Міжнародно-правове визначення колабораціонізму можна сформулювати так: колабораціонізм – це свідомо співпраця особи або групи осіб з окупаційною владою з метою здійснення ворожих дій проти власної держави, її народу та інтересів.

Це включає в себе надання допомоги окупаційній владі, військову службу на її боці, розвідувальну діяльність, збір та передачу інформації, зраду військових та державних таємниць, співпрацю з органами окупаційної влади в політичній та економічній сферах, участь у пропаганді окупаційної ідеології та інше. Колабораціонізм є злочином проти миру, безпеки та добробуту людства, який підпадає під юрисдикцію міжнародного права та національного законодавства країн, що визнають принципи прав людини та демократії².

Якщо ми звернемося до сучасного законодавства, то колабораційною діяльністю визнається: 1) публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та затвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора,

¹ Червякова О.В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. *Forum Prava*, 2020. С. 155.

² Кіщак Б.І. Особливості доказування злочинів, пов'язаних із колабораційною діяльністю. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Випуск 37/2023. С. 57.

збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора до співпраці з державами агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора до невизнання розповсюдження державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України³.

Таким чином, колабораціонізмом, відповідно до ч. 1 ст. 111-1 КК України вважаються дії громадянина України, який публічно (на мітингах, зборах, в пресі, в мережі Інтернет, тощо) заперечує збройну агресію проти України, окупацію частини території України, закликає до підтримки дій держави агресора, підтримує збройні формування агресора та його окупаційну адміністрацію, закликає співпрацювати з державою-агресором та її уповноваженими органами, а також до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Склад цього злочину визначений ч. 1 ст. 111-1 Кримінального кодексу України та передбачає покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років. На нашу суб'єктивну думку, виникає дискусійне питання щодо пропорційності та м'якості покарання. Враховуючи небезпеку колабораціонізму, як явища, санкція могла би бути більш суворою та передбачати довічне позбавлення таких прав, а не просто «люстрацію» на зазначені строки щодо участі у будь-яких формах державного управління та місцевого самоврядування чи надання публічних послуг іменем України. Саме невідворотне та справедливе рішення щодо позбавлення можливості отримання влади довічно стало би для колаборанта адекватною мірою покарання, яке цілком би відповідало та задовольняло очікування громадянського суспільства.

Склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1, межує та конкурує з іншими складами кримінальних правопорушень, зокрема, державною зрадою (ст. 111 ККУ), пособництвом державі-агресору (ст. 111-2 ККУ), виправдовуванням, визнанням правомірною, запереченням збройної агресії російської федерації проти України (ст. 436-2 ККУ).

Також слід звернути увагу на проблему розмежування дій, передбачених частиною 4 ст. 111-1 ККУ, а саме передачі матеріальних ресурсів воєнізованим формуванням держави агресора, та можливою співучастю у вчиненні більш тяжких злочинів, зокрема воєнних.

Наприклад, якщо особа передає російським військовим свій будинок, в якому вчиняють катування або вбивства місцевого цивільного населення, такі дії можуть мати ознаки пособництва у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 ККУ: жорстокого поводження з цивільним населенням або інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами (зокрема, Женевською конвенцією

³ Проблеми доказування злочинів про колабораційну діяльність: аналіз прокурора Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/problemydokazuvannia-zlochyniv-pro-kolaboratsiyu-diialnist-analiz-prokurora-ofisu-heneralnohoprokurora/>

IV або ДП I). Якщо частина 4 ст. 111-1 за класифікацією тяжкості відноситься до нетяжких злочинів, ст. 438 ККУ відноситься до особливо тяжких злочинів, частина 2 якої передбачає найвищу міру покарання – довічне позбавлення волі.

Якщо ми звернемося до власне форм колабораціоністської діяльності, то закон визначає їх наступними: по-перше, це публічне (в тому числі через Інтернет) заперечення збройної агресії проти України або заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора; по-друге, добровільне зайняття громадянином посади в окупаційній владі (не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій); по-третє, пропаганда у закладах освіти на користь агресора, в тому числі впровадження ворожих стандартів освіти; по-четверте, допомога ворожим формуванням; по-п'яте, добровільна згода обіймати посади в окупаційній владі (пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій); по-шосте, організація та проведення політичних заходів та інша інформаційна діяльність на користь держави-агресора (з'їзди, збори, демонстрації, конференції, круглі столи, збирання та поширення відповідної інформації тощо); по-сьоме, обіймання посад у сфері правосуддя (суди, правоохоронні органи) та у військових формуваннях країни-агресора або надання їм допомоги.

2. Предмет доказування та джерела доказів у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності

Відносно предмету доказування по воєнним злочинам, то він по суті, є двоелементним: (1) перший елемент є загальним і включає у себе обставини, передбачені ст. 91 КПК України, проміжні та допоміжні факти, залежно від процесуальної ситуації та специфіки кримінального провадження; (2) другий елемент є контекстуальним (спеціальним), який зумовлює специфіку складу злочину по усіх його складових (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона). Ці елементи мають прямиї та зворотній взаємозв'язок, зважаючи на залежність ідентифікації контекстуальних елементів від загальних обставин вчиненого діяння та специфіку оцінки об'єктивної сторони в умовах збройного конфлікту⁴.

Як ми вже підкресливали вище, як правило, найбільш розповсюдженими джерелами доказів колабораційної діяльності є показання свідків та документи, які були видані на захоплених територіях. Абсолютно чітким є факт невизнання національним законодавством України так званого діловодства окупантів (це не стосується свідочств про народження та смерть), але у разі встановлення фактів власного створення або допомоги у створенні документів, які продукує нелегітимна влада, саме громадянином України, то це вже не що інакше, як колабораціонізм. Що там

⁴ Гловюк І.В., Тетерятник Г.К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування SUE GENERIC. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6/2022. С. 396.

казати, сам підпис на подібного роду документах є підставою для виникнення підозри. З іншої сторони, слід визнати, що непоодинокими зафіксованими є факти співпраці з окупантами під страхом смерті, катування, погрозами вбивства близьких. Дійсно, примус до колабораційної діяльності визнається законом пом'якшувальною обставиною, але зрозуміло й те, що цю обставину необхідно довести, що, буває вкрай складним завданням.

До слова, багато правозахисних організацій висловлюють занепокоєння, що жителі окупованих територій, зокрема тих, які перебувають під контролем російської армії, проте не мають формального статусу тимчасово окупованої території, опинилися під ризиком притягнення до кримінальної відповідальності за діяння, які не є суспільно небезпечними, проте можуть підпадати під диспозицію ч. 4 статті 111-1 КК⁵.

У випадку здійснення громадянином України публічних закликів до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, під час активної участі в заході політичного характеру, що проводиться у співпраці з окупаційною адміністрацією держави-агресора, то вчинене утворює ідеальну сукупність кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 і ч. 6 ст. 111-1 КК⁶.

Погоджуємося з думкою Кулик Л.М. у тому, що мотиви колабораційної діяльності, для кваліфікації значення не мають. Єдине виключення можуть складати випадки, у яких буде доведене примушування до колабораційної діяльності, яке мало непереборну силу (загрозу життю колаборанта або його близьким родичам, за умови реальності такої загрози). На нашу думку, колабораціонізм – це свідома добровільна співпраця населення або громадян держави з агресором в інтересах ворога-загарбника на шкоду державності чи державі або її союзників⁷.

Перелік обставин, які підлягають встановленню в кримінальному провадженні, викладених у ч. 1 ст. 91 КПК України, є універсальним; зрозуміло, що в ході їх доведення слідчий має виходити з міркувань їх рівнозначності, оскільки недоведеність хоча б однієї з них може викликати визнання сукупності доказів недостатньою для прийняття підсумкового рішення⁸.

⁵ Чи може господарська діяльність на ТОТ кваліфікуватися як колабораціонізм? <https://zib.com.ua/ua/154746.html>

⁶ С. Письменський., Р. Мовчан. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 14.

⁷ Кулик Л.М. Поняття та зміст колабораційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 61–65. С. 74.

⁸ В.С. Бондар, М.В. Кривонос. Зміст та особливості предмета доказування в кримінальних провадженнях про злочини у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 3 (83). С. 196.

Доказування, як один з найпотужніших різновидів кримінальної процесуальної діяльності, завжди реалізує себе за допомогою правових засобів, що характеризують саме функціональність кримінального процесуального права, яке відображається у можливості суб'єктів кримінального судочинства реалізувати своє права, що призводить до конкретних результатів. Каталог засобів кримінального процесуального доказування у стадіях кримінального провадження неоднаковий. Найбільше такого роду інструментів сконцентровано у досудовому провадженні. Лівову частку серед них становлять слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії. Вони ж найефективніші з-поміж способів збирання та перевірки доказів⁹.

Щодо правил використання показань, то в умовах воєнного стану вони зазнали суттєвих змін. Відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК України показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації¹⁰.

Якщо ми звернемо свою увагу на статистику, то загалом з початку активної фази війни проти України працівники ДБР відкрили 115 кримінальних провадження за фактами вчинення злочинів проти основ національної безпеки України. ДБР попереджає, що спільно з іншими правоохоронними органами продовжуватиме виявляти всіх зрадників, які співпрацюватимуть з ворогом. Нікому не вдасться уникнути суворой відповідальності, передбаченої українським законодавством¹¹.

ДБР застерігає усіх чиновників та правоохоронців від співпраці з російсько-окупаційними військами та наголошує на невідворотності суворого покарання за такі злочини. Короткострокова вигода від «служіння» окупантам перетвориться на ганебне і тривале ув'язнення¹².

⁹ Бобечко Н.Р., Фігурський В.М. Поняття засобів кримінального процесуального доказування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 5/2023. С. 315.

¹⁰ Черниченко І.В., Мацола А.А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання *«Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 360.

¹¹ Покарання неминуче: у Луганській області за добу ДБР викрило п'ять колаборантів. URL: <https://www.facebook>

¹² ДБР притягне до суворой відповідальності всіх зрадників та колаборантів: відкрито більше 200 проваджень. URL: [facebook.com/dbr.gov.ua/posts/2134912736664355](https://www.facebook.com/dbr.gov.ua/posts/2134912736664355)

Під час розслідування колабораційної діяльності у вигляді добровільної участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора, як і під час розслідування участі осіб у терористичній групі чи терористичній організації, для встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення необхідним є проведення наступних слідчих (розшукових) дій та оперативних заходів:

1) встановлення свідків та їх допит з метою встановлення обставин, що підтверджують версію сторони обвинувачення щодо участі конкретної особи відповідних злочинних об'єднаннях;

2) аналіз та синтез інформаційної бази, що міститься у відкритій мережі інтернет, зокрема акаунтів у соціальних сторінках осіб, яких підозрюють в участі у незаконних злочинних об'єднаннях;

3) проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (стаття 263 Кримінального процесуального кодексу України) з метою встановлення прямого умислу осіб на добровільне вчинення кримінального правопорушення та для доказування обставин, що мають значення для кримінального провадження;

4) проведення тимчасового доступу до речей і документів, що містять охоронювану законом таємницю, зокрема, до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок винної особи з метою підтвердження її місцезнаходження, в тому числі, на тимчасово окупованих територіях України, а також її зв'язків з представниками незаконних збройних чи воєнізованих формувань та/або збройних формувань держави-агресора;

5) у разі можливості проведення обшуку за місцем проживання особи з метою отримання доказів щодо її причетності до участі у зазначених вище формуваннях, а саме: виявлення та вилучення зброї; комп'ютерної техніки та мобільних пристроїв, на яких може міститись інформація щодо підтвердження зв'язків такої особи з представниками таких формувань; документів, виданих представниками зазначених вище незаконних формувань тощо.

При цьому, великою перепорою для вищеперерахованих заходів є те, що через окупацію частини регіонів України у слідчих органів може бути відсутня реальна можливість проведення обшуку за місцем проживання тих чи інших осіб¹³.

Крім того, документування та розслідування колабораційної діяльності передбачає застосування українськими слідчими наступних методів:

¹³ Мальгіна А.С. Використання методики розслідування участі у терористичній групі чи терористичній організації під час розслідування колабораційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 63.

1) фіксація та систематизація доступних фактів (дій, діяльності) підозрюваних осіб у ЗМІ, в тому числі в інтернет-ресурсах, на місцевому телебаченні тощо;

2) аудіо-, фото- та відеосвідчення очевидців (постраждалих) з числа місцевих жителів окупованої території;

3) аналіз ЗМІ країни-терориста щодо висвітлення стану справ на окупованих територіях;

4) оригінали/копії розпорядчих документів місцевих «керівників» населеного пункту, письмові заяви, відомості оплати праці¹⁴.

Ми підтримуємо точку зору відносно підходу до класифікації колабораціонізму, яка поділяється на вимушений, добровільний та ідеологічний. У світлі поняття вимушений, такий вид колабораціонізму слід розглядати як здійснення співпраці з окупаційною владою, але без власного бажання та мотивації.

Щодо добровільного колабораціонізму, то це така форма діяльності, при якій населення за власним бажанням та власними переконаннями співпрацює з країною-агресором, свідомо, задля завдання шкоди державному суверенітету та територіальній цілісності країни.

І нарешті, колабораціонізм ідеологічний. За переконаннями частково спільна з двома попередніми формами колабораціонізму, адже вимушено відбувається через ідеологічні переконання, але й поєднуються добровільним характером безпосередньої діяльності¹⁵.

Дуже слушною, на наш погляд, видається думка про перебування окремих осіб у стані так званого ідеологічного коливання або у стані, коли особа чітко не визначилася з громадянською позицією. В таких випадках їх дії цілком можливо можуть бути і наслідком власної незрілості, як громадянина та психологічного впливу, такого як зміна ідеологічних уподобань, поглядів або переконання, що «руський мор» оселився на нашій землі назавжди. На сьогоднішній день дослідити мотиви та спрямування таких дій не виявляється можливим. У даному контексті особливо важливим видається питання, які конкретні національні інтереси були порушені і які наслідки вони можуть мати для безпеки країни у короткостроковій та довгостроковій перспективі¹⁶.

¹⁴ Вайда Т.С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття, документування та кримінальна відповідальність за протиправні дії/діяльність. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Одеса, 21 липня 2022 року). С. 16.

¹⁵ Янішевська К.Д., Крисько А.С. Загально-теоретичні аспекти та класифікація колабораційної діяльності як кримінально-правового явища. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 4(56) 2022. С. 73.

¹⁶ Меліков Р. Кримінологічна характеристика колабораційної діяльності. Новітні кримінально-правові дослідження – 2023 : Альманах наукових праць / за ред. д.ю.н., професора О.В. Козаченка, доктора філософії в галузі права (PhD), доцента О.М. Мусиченко. Миколаїв : Іліон, 2023. С. 145

Авторам статті імпонує думка, що у будь-якому випадку не варто поспішати ставити тавро "колаборант" на кожного, відносно якого стає відомою інформація щодо можливої злочинної діяльності. Процесуальні форми та засоби доказування цілком дозволяють у кожному конкретному випадку встановити об'єктивну істину та ухвалити вірне та справедливе рішення судом.

В рамках нашого дослідження неможливо оминати і питання важливості призначення та проведення експертиз в ході розслідування кримінального провадження щодо колабораційної діяльності. Так, наприклад, за допомогою лінгвістичної експертизи писемного мовлення, експерт в змозі відповісти на питання про наявність чи відсутність висловлювань, які містять заклики до певних дій.

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються: Які значення мають слова, словосполучення, фрази, зафіксовані в досліджуваному тексті? Яким є об'єктивний зміст досліджуваного словосполучення, речення, тексту, групи текстів? Чи містяться у тексті висловлювання, виражені у формі закликів до певних дій (вказати, яких саме)? Якщо так, то чи є ці заклики публічними (або який характер та форму мають ці заклики)? Чи міститься в тексті інформація позитивного або негативного характеру щодо певної фізичної або юридичної особи? Чи містяться в тексті висловлювання образливого характеру щодо певної особи? Чи є висловлювання фактичним твердженням або оціночним судженням?¹⁷.

Якщо ми звернемо увагу на специфіку та особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану, то одразу зрозуміємо, що перш за все, проблеми виникають у наступній площині: 1) за відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань, має місце невідкладне проведення огляду місця події до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування; 2) можливість фіксації процесуальних дій під час кримінального провадження у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин; 3) можливість складання протоколу слідчої (розшукової) дії не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій за відсутності можливості складання процесуальних документів безпосередньо під час їх проведення та за умови, що хід і результати вказаних слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксувались доступними технічними засобами; 4) проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, без залучення понятих, якщо це є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. В такому випадку повинен здійснюватися

¹⁷ Ковінько Н.М. Особливості призначення лінгвістичної експертизи писемного мовлення. Науково-практична Інтернет-конференція 07.12.2017 – СЕКЦІЯ № 5.

безперервний відеозапис ходу і результатів проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи та обшуку особи. 5) проведення допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, з обов'язковим фіксуванням ходу і результатів за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Саме така фіксація закладає основу для подальшого використання показань в якості доказів в суді¹⁸

Наостанок, хотіли би звернутися до Протоколу Берклі, який рекомендований для фіксування воєнних злочинів, до того ж дотримання цих стандартів підвищує визнання доказів допустимими. З іншої сторони, Протокол Берклі не є частиною національного законодавства. І коли мова йде про визнання доказів належними та допустимими в кримінальному провадженні, то цілком зрозуміло, що в ході розслідування необхідно дотримуватися засад КПК України, у разі порушення вимог кримінального процесуального закону докази можуть бути взагалі виключені з процесу доказування.

Що стосується Міжнародного кримінального суду, то фіксувати та документувати злочини може будь-яка людина. Метою документування, з дотриманням принципів протоколу Берклі, є реальна можливість використання допустимих доказів у міжнародних обвинуваченнях. У разі надання показань документаторам потерпілими та свідками, необхідно отримати на це добровільну та усвідомлену згоду. Водночас існують цифрові платформи, де зібрані дані з відкритих джерел просто архівують, але документатори не дотримуються процедури Протоколу Берклі.

ВИСНОВКИ

Склад колабораційної діяльності в кримінальному праві України розглядається як кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, а отже родовим об'єктом цих посягань є державна безпека, що становить національну безпеку України.

На превеликий жаль, під час війни, цілком уникнути фактів колабораційної діяльності не представляється можливим. Вирішальними чинниками залишаються тривалість окупації, військова обстановка, близькість до фронту, суб'єктивне сприйняття та рівень агресії щодо місцевого населення.

Міжнародно-правове визначення колабораціонізму можна сформулювати наступним чином: колабораціонізм – це свідомо співпраця особи або групи осіб з окупаційною владою з метою здійснення ворожих дій проти власної держави, її народу та інтересів. Це включає в себе надання добровільної допомоги окупаційній владі, військову службу на її боці, розвідувальну діяльність, збір та передачу інформації, зраду військових та

¹⁸ Мартишко І. Проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Новітні кримінально-правові дослідження – 2023 : Альманах наукових праць / за ред. д.ю.н., професора О.В. Козаченка, доктора філософії в галузі права (PhD), доцента О.М. Мусиченко. Миколаїв : Іліон, 2023. 259 с. С. 212–213.

державних таємниць, співпрацю з органами окупаційної влади в політичній та економічній сферах, участь у пропаганді окупаційної ідеології. Колабораціонізм є дуже небезпечним злочином, підступним, підлим, найогиднішим проявом людської сутності, раковою пухлиною, яка розростається, загрожує миру, безпеці та добробуту України, яку вкрай важливо зупинити, якщо ми прагнемо зберегти себе та свою ідентифікацію.

Злочини, пов'язані з колабораційною діяльністю, як правило, вчиняються на території, яка перебуває під окупацією. Сам цей факт, до неможливості, ускладнює фіксацію доказової бази. Як правило, колаборанти вчиняють свої дії з використанням закритих каналів зв'язку та прагнуть до максимальної конфіденційності. Зрештою, колабораційні дії можуть включати не тільки безпосередню співпрацю з окупантами, але й інші форми діяльності, скажімо, надання фінансової або інформаційної підтримки.

Таким чином, злочини проти основ національної безпеки, в тому числі колабораційна діяльність, посягають не тільки на інтереси держави, а й несуть загрозу інтересам суспільства та українського народу в цілому, а проблема колаборації для українського суспільства наразі є занадто чутливою та болючою.

АНОТАЦІЯ

В статті акцентується увага на тезі, що колабораціонізм як наратив в умовах війни був і залишається багатогранним і суперечливим явищем. З одного боку – це провина і зрада, а з іншого боку – це вимушений крок та умова виживання населення на окупованих територіях. В науковій літературі в різні часи на основі історичного досвіду колабораціонізму в державах, які були окуповані, виокремлюють його види і аналізують, через призму політичної доцільності, різноманітні прояви співпраці з окупантами. Основний акцент спрямований на проблемах доказування колабораціонізму, оскільки наразі колабораційна діяльність займає друге місце за розповсюдженістю серед зареєстрованих злочинів проти національної безпеки.

Підкреслено, що питання колабораціонізму, його поняття, ознаки та види, межі юридичної відповідальності колаборантів набувають особливої значущості в Україні, враховуючи триваючу досі окупацію частини її суверенних територій, що відбулася з початком російської агресії, поєднаної з використанням гібридних методів ведення війни.

Наголошено, що саме обґрунтоване застосування законодавства про відповідальність за колабораційну діяльність є надважливою складовою такої бажаної та довгоочікуваної реінтеграції деокупованих територій.

Література

1. Червякова О.В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. *Forum Prava*, 2020. 61(2). 150–162. С. 155.
2. Кіщак Б.І. Особливості доказування злочинів, пов'язаних із колабораційною діяльністю. *Наукові записки Львівського університету*

бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 37/2023. С. 56–61. С. 57.

3. Проблеми доказування злочинів про колабораційну діяльність: аналіз прокурора Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/problemydokazuvannya-zlochyniv-pro-kolaboratsiynu-diialnist-analiz-prokurora-ofisu-heneralnoprokurora/>

4. Гловюк І.В., Тетеряник Г.К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування SUE GENERIC. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6/2022. С. 394–398.

5. Чи може господарська діяльність на ТОТ кваліфікуватися як колабораціонізм? <https://zib.com.ua/ua/154746.html>

6. Є. Письменський., Р. Мовчан. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 8–15. С. 14.

7. Кулик Л.М. Поняття та зміст колабораційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 61–65. С. 74

8. В.С. Бондар, М.В. Кривонос. Зміст та особливості предмета доказування в кримінальних провадженнях про злочини у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 3 (83). С. 195–209. С. 196.

9. Бобченко Н.Р., Фігурський В.М. Поняття засобів кримінального процесуального доказування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 5/2023. С. 315. С. 309–316.

10. Черниченко І.В., Мацола А.А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. С. 358–363. С. 360.

11. Покарання неминуче: у Луганській області за добу ДБР викрило п'ять колаборантів. URL: <https://www.facebook.com/dbr.gov.ua/posts/2134912736664355>

12. ДБР притягне до суворої відповідальності всіх зрадників та колаборантів: відкрито більше 200 проваджень. URL: [facebook.com/dbr.gov.ua/posts/2134912736664355](https://www.facebook.com/dbr.gov.ua/posts/2134912736664355)

13. Мальгіна А.С. Використання методики розслідування участі у терористичній групі чи терористичній організації під час розслідування колабораційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 61–65. С. 63.

14. Вайда Т.С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття, документування та кримінальна відповідальність за протиправні дії/діяльність. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїн-*

ської науково-практичної конференції (Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 13–17. С. 16.

15. Янішевська К.Д., Крисько А.С. Загально-теоретичні аспекти та класифікація колабораційної діяльності як кримінально-правового явища. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 4(56) 2022. С. 71–76. С. 73.

16. Новітні кримінально-правові дослідження – 2023 : Альманах наукових праць / за ред. д.ю.н., професора О.В. Козаченка, доктора філософії в галузі права (PhD), доцента О.М. Мусиченко. Миколаїв : Іліон, 2023. 259 с. С. 145.

17. Ковінько Н.М. Особливості призначення лінгвістичної експертизи писемного мовлення. Науково-практична Інтернет-конференція 07.12.2017 – СЕКЦІЯ № 5.

18. Мартишко І. Проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Новітні кримінально-правові дослідження. 2023 : Альманах наукових праць / за ред. д.ю.н., професора О.В. Козаченка, доктора філософії в галузі права (PhD), доцента О.М. Мусиченко. Миколаїв : Іліон, 2023. 259 с. С. 212–213.

Information about the authors:

Harasymiv Olena Ivanivna,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Criminal Procedure and
Criminalistics, Lviv State University of Internal Affairs
26, Gorodok str., Lviv, 79007, Ukraine

Harasymiv Bogdan Tarasovych,

Postgraduate Student
Lviv Polytechnic University
12, Stepan Bandera str., Lviv, 79013, Ukraine

Riashko Olena Vasylivna,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Criminal Procedure and
Criminalistics, Lviv State University of Internal Affairs
26, Gorodok str., Lviv, 79007, Ukraine